

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ДОСВІДУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

У статті розкрито авторський підхід до побудови методики формування досвіду творчої діяльності майбутніх учителів музики у процесі педагогічної практики. Обґрунтовано значення продуктивної самодіяльності, зорієнтованої на фахову діяльність, що має творчий характер як основи формування досвіду творчої діяльності студентів. У відповідності до структурних компонентів досвіду творчої діяльності вчителя музики, представлено послідовну методику його формування у відповідності до III етапів: орієнтувально-спонукального, рефлексивно-перетворювального, продуктивно-синтезуючого, з визначенням мети та комплексу методів у змісті кожного з них.

Ключові слова: продуктивна самодіяльність, досвід творчої діяльності майбутнього вчителя музики, педагогічна практика.

Актуальність дослідження. Стратегічною метою сучасної мистецької освіти в умовах реформування вищої школи України визначається формування освіченої, творчої особистості, невід'ємними якими є творчість, мобільність, креативність, здатність до саморозвитку та творчих перетворень. Відтак, фахова підготовка майбутніх учителів музики повинна бути спрямована на оволодіння професійною діяльністю, яка має творчий характер та набуття студентами під час їх навчання у вищих закладах музично-педагогічної освіти досвіду творчої діяльності, що забезпечить як розкриття та розвиток їх природних задатків, можливість творчої самореалізації в процесі музично-педагогічної діяльності, так і спроможність до творчого розвитку своїх майбутніх вихованців, адже тільки творчий педагог здатний виховати учня як творчу особистість.

Огляд досліджень і публікацій. У площині фахової підготовки майбутнього вчителя музики науковці досліджують досвід творчої діяльності в контексті специфіки музично-педагогічної діяльності (Л. Арчажнікова, Л. Василенко, О. Єременко, Т. Завадська, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.), художньо-творчого її аспекту (І. Адоєвцева, І. Арановська, Л. Масол, О. Мелік-Пашаєв, Л. Рапацька, С. Рябікова та ін.). Питання підготовки майбутніх учителів музики до творчої діяльності висвітлені у дослідженнях Е. Абдулліна, А. Болгарського, Е. Бриліна, Н. Гуральник, А. Душного, А. Козир, Г. Кондратенко, І. Немикіної, Л. Паньків, Г. Побережної, Т. Стратан, В. Федоришина, Л. Хлебнікової та ін..

Досвід творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів безпосередньо набувається в процесі практичної професійної діяльності, у змісті якої відображаються оригінальні ідеї, креативні підходи та інновації у вирішенні освітніх музично-педагогічних завдань, розкриваються творчі можливості студентів, відбувається їх реалізація та розвиток. У цьому аспекті потужним засобом формування означеної якості у майбутніх фахівців виступає педагогічна практика, у якій діалектично поєднуються нормативно-регламентований та творчий компоненти музично-педагогічної діяльності, що дозволяє реалізувати пізнавальну та творчу активність майбутніх педагогів-музикантів і забезпечити їх професійний та особистісний розвиток.

Метою статті є розкриття особливостей авторської методики формування досвіду творчої діяльності майбутніх учителів музики у процесі педагогічної практики.

Виклад основного змісту дослідження. Визнаючи пріоритетність діяльнісного підходу у формуванні досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики, у побудові формувальної методики ми враховували педагогічну значимість принципу творчої самодіяльності (С. Рубінштейн), який базується на творчій активності, захопленості та ініціативності студентів з одного боку, та на заохоченні, стимулюванні їх викладачами з іншого і веде до розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів (І. Зязюн) [1, с. 15].

Творча самодіяльність як компонент професійної діяльності передбачає усвідомлення особистістю набутого досвіду трудової діяльності у певній сфері і готовність до внесення відповідних змін у власну діяльність на основі сформованої самооцінки. Оскільки у майбутніх педагогів-музикантів музично-педагогічна діяльність знаходиться лише на початковому етапі її становлення, доречним стає керуватися визначенням "розвиток продуктивної самодіяльності" студентів, яка детермінується їх внутрішніми потребами самореалізації, відображає прагнення до ініціативності, здатність до самостійного набуття

нових знань, індивідуальність та оригінальність оперування конструктивно-перетворювальними вміннями, сприяє оволодінню вищим рівнем музично-педагогічної діяльності, веде до професійного зростання та самовдосконалення, а отже, уможливує ефективність формування їх досвіду творчої діяльності.

Продуктивна самодіяльність студентів в процесі музично-педагогічної діяльності забезпечує проєкцію їх професійних потреб в ситуацію задоволення, яка найбільш вірогідна в процесі проходження педагогічної практики, в реальних умовах безпосередньої участі майбутніх вчителів музики у навчально-виховному процесі.

Авторська методика передбачає цілеспрямоване та послідовне формування визначених структурних компонентів досвіду творчої діяльності майбутніх фахівців у відповідності до трьох етапів її організації: *орієнтувально-спонукального*, *рефлексивно-перетворювального* та *продуктивно-синтезуючого*, на кожному з яких ставиться своя мета, висуваються завдання, визначається зміст та методи формування означеної якості. Наскрізним механізмом ефективності формування досвіду творчої діяльності ми визначаємо спонукання студентів до продуктивної самодіяльності, зорієнтованої на фахову діяльність, яка має творчий характер. Оптимальним для процесу формування досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів визначено систему педагогічних засобів, що включає у себе комплекс методів формування досвіду творчої діяльності у процесі проходження педагогічної практики та викладання спецкурсу "Творча самодіяльність у процесі педагогічної практики".

Перший етап – *орієнтувально-спонукальний* – охоплював 2 семестр (I курс) та 4 семестр (II курс) навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації і здійснювався під час проходження студентами культурологічної практики та підготовки до літньої практики в оздоровчих навчальних закладах. Він спрямовувався на формування мотиваційно-потребового та частково пізнавально-інформаційного компонентів досвіду творчої діяльності і мав на *мети* забезпечення стійкої мотиваційної спрямованості майбутніх учителів музики на творчий підхід до здійснення професійної діяльності, задоволення потреби творчої самореалізації та збагачення художньо-мистецького тезаурусу в процесі проходження обраних видів практик.

Культурологічна практика є особливою формою формування системи культурологічних знань, умінь та навичок на основі пізнання та розуміння творів мистецтва, що невіддільно від емоційного художнього сприйняття та переживання. Серед основних методів педагогічної роботи в процесі культурологічної практики став метод монтажу. Студентам експериментальної групи пропонувалося виконати ряд завдань, серед яких: 1) підібрати твори, об'єднані спільним сюжетом, але відмінні за своїм образним вирішенням; 2) підібрати попарно твори образотворчого, музичного мистецтва, які спільні за тематикою та знайти відмінне у цій схожості; 3) підібрати музичні твори, які є "співзвучними" картинам або навпаки – віднайти "прототип" музичного твору у живописі на основі синестезії (бачимо звук, чуємо колір); 4) підібрати твори літератури, музики, образотворчого мистецтва, у яких наявна змістовна спільність, єдність "духовної" інтонації. Використання методу монтажу дозволило збагатити мистецький досвід студентів, активізувати їх продуктивну самодіяльність, забезпечило розвиток асоціативного, дивергентного мислення, емпатії, що мало позитивний вплив на формування професійного інтересу та особисто-ціннісного ставлення до творів мистецтва.

З метою розвитку художнього сприйняття студентів на основі зацікавлення їх процесом розкриття авторського задуму ми скористалися методом створення культурного контексту, який дозволяє об'єднати воедино наявні знання та досвід сприймання, інформацію – з її переживанням. Завдання для виконання полягало у самостійному виборі студентами твору мистецтва і відтворенні культурного контексту його створення. Виконання такої роботи сприяло адекватності художнього сприймання, більшому усвідомленню отриманих нових знань і забезпечувало готовність до подальшої роботи із школярами в процесі художньо-педагогічного спілкування.

Основні напрямки культурологічної практики передбачають екскурсійну форму організації навчання і спрямовують на самостійне відвідування культурно-мистецьких заходів. Після відвідування таких заходів студентам пропонувалося самостійно створити щоденники художніх вражень (метод осмислення сугестивно-рефлексивних вражень), в яких фіксувалися: назва мистецько-культурного заходу; отримана нова інформація; враження від відвіданого заходу; арт-об'єкт (твір мистецтва), що викликав найбільше емоційне захоплення; інформація, з якою хотілося б поділитися з іншими товаришами (обмін думками). Даний метод сприяв прояву та художньо-емоційній визначеності чуттєво-емоційних реакцій кожного студента на художнє спілкування з творами мистецтва, формуванню особистісно-ціннісного ставлення до них.

Формувальна методика під час проходження інструктивно-методичного табірної збору спрямовувалася на становлення студента як суб'єкта професійної творчості через включення до творчої взаємодії з партнерами. На даному етапі ми застосовували методи стимулювання творчої активності студентів: частково-пошуковий метод (самостійного пошуку музичної інформації і укомплектування студентами "Музичного путівника вожатого"; вибір форм виховної музичної роботи і створення власної "Малої енциклопедії форм музично-виховної роботи у таборі відпочинку"), метод ігрових ситуацій

(розвивальні ігри "Я маю талант", "Ми маємо талант", ігри-імпрровізації "Мистецький колаж"), метод проєктивного портрету-асоціації. Пріоритетного значення на даному етапі набула педагогічна музично-ігрова діяльність, яка передбачала усвідомлення кожним студентом необхідності творчого підходу у досягненні навчальних цілей, забезпечувала набуття упевненості у власних професійних можливостях, можливість творчого самовираження, а також створювала емоційну насиченість процесу практики.

Другий етап – *рефлексивно-перетворювальний* – охоплював 5 та 6 семестри (III курс) навчально-виховного процесу педагогічних університетів і здійснювався у межах вивчення майбутніми вчителями музики спецкурсу "Творча самодіяльність у процесі педагогічної практики" та під час проходження ними пропедевтичної та практики з організації дозвіллевої роботи зі школярами. Він спрямовувався на формування пізнавально-інформаційного та операційно-регулятивного компонентів досвіду творчої діяльності. Його *мета* полягала у розширенні та поглибленні професійно-педагогічних та фахових компетенцій, необхідних для успішного формування досвіду творчої діяльності майбутніх педагогів-музикантів у процесі вивчення спецкурсу та проходження обраних видів педагогічної практики.

Спецкурс "Творча самодіяльність у процесі педагогічної практики" носив практико-орієнтований характер і впроваджувався на III курсі (5 семестр) для студентів денної форми навчання освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр". В межах його викладання було проведено лекційні, семінарські та практичні заняття. Лекційні заняття спрямовувалися на розкриття сутності музично-педагогічної діяльності як особливого виду художньо-практичної діяльності вчителя музики, наявність у числі її складових художньо-творчого начала. Система практичних занять передбачала забезпечення єдності отриманих теоретичних знань та практичних умінь, мала на меті сприяти оволодінню студентами власними творчими підходами до організації музичної діяльності зі школярами, активізацію їх самостійної пізнавально-творчої активності, моделювання власної педагогічної діяльності з подальшим продукуванням у педагогічну практику. Зміст самостійної роботи спонукав до поглиблення теоретичних знань, розвитку самостійного і творчого мислення, формування умінь щодо пошуку, відбору, аналізу необхідної методичної інформації, здатності до продуктивної самодіяльності. Провідними методами викладання спецкурсу стали активні та евристичні методи навчання (метод створення проблемної ситуації пізнавальної новизни, частково-пошуковий метод, метод аналізу відеозаписів фрагментів уроків музичного мистецтва, семінар-конференція), метод моделювання педагогічних ситуацій у змісті слухацької, виконавської, елементарної музично-композиторської діяльності.

Проведення рефлексивно-перетворювального етапу експериментальної методики продовжилося у процесі проходження студентами пропедевтичної практики, під час якої нами робився акцент на спостереженні студентів за особливостями сприйняття музики дітьми різного віку, їх емоційного відгуку на музичні твори, аналізі міркувань, оцінних суджень, естетичних вражень. Володіння майбутніми вчителями аналізом рефлексивних реакцій на отриману музичну інформацію дозволить об'єктивно оцінювати художні рефлексії дітей, компетентно планувати роботу у напрямку їх музичного виховання та музичного розвитку. Студенти отримали завдання: за допомогою таблиці характеристики якостей музичного сприймання порівняти особливості музичного сприймання учнів різних класів (наприклад, 1-4-7) та зробити висновки про їх індивідуально-типологічні особливості, володіння навичками емоційного та свідомого сприймання музики, її елементарного аналізу, емоційних реакцій та ступінь їх виявів у різних видах музичної діяльності (метод активного спостереження). Така робота забезпечувала формування у майбутніх вчителів музики дослідницьких умінь, наукових підходів до здійснення професійної діяльності, оволодіння професійним мисленням.

У 6 семестрі ми рекомендуємо впровадити педагогічну практику з організації дозвіллевої діяльності школярів, яка готуватиме майбутніх учителів музики до художнього керівництва гуртковою роботою в школі. Професійна діяльність вчителя музики не обмежується лише проведенням уроків музичного мистецтва, вона передбачає залучення дітей та юнацтва до різноманітних форм музично-виховної діяльності, зокрема, до різних гуртків самодіяльної творчості: вокальних, хорових, інструментальних, ансамблевих, театральних тощо. З метою активізації творчої практичної діяльності студентів протягом усієї практики, ми ввели метод конкурсного виконання власної концертної програми, який передбачав на заліковому занятті в кінці практики виступ художнього колективу з творами, самостійно відібраними і підготовленими студентами-практикантами, що не виходять до репертуару колективу.

Таким чином, третій етап формувальної методики дозволив студентам поглибити професійно-педагогічні та фахові компетентності, забезпечив можливість оволодіння спеціально-музичними та художньо-творчими уміньми, сприяв формуванню практичних умінь комплексного застосування психолого-педагогічних та фахових знань у процесі художньої взаємодії з дитячим самодіяльним колективом, усвідомленню значимості власної творчої самодіяльності в процесі практичної підготовки.

Логічним продовженням розробленої експериментальної методики став третій етап – *продуктивно-синтезуючий*, визначений нами як завершальний, що спрямовувався на формування операційно-регулятивного та контрольного-коригувального компонентів досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики. *Мета* етапу полягала у закріпленні та розширенні набутих у процесі

попередньої формувальної роботи творчих підходів до здійснення музично-педагогічної діяльності, формуванні здатності до творчого професійного зростання та самовдосконалення в умовах проходження майбутніми фахівцями виробничої та переддипломної практик. Третій етап охоплював 7 та 8 семестри (IV курс) навчально-виховного процесу ВНЗ музично-педагогічної освіти.

Враховуючи навчальний характер виробничої практики, ми намагалися стимулювати продуктивну самодіяльність студентів у напрямку оптимального планування та організації їх творчої співпраці з дітьми під час проведення уроків музичного мистецтва. Метод альтернативних рішень побудови уроку музичного мистецтва спрямував студентів до складання плану-конспекту на основі емоційної драматургії уроку музики і передбачав комбінування основних його етапів, видів музичної діяльності у відповідності до насичення емоційного тону уроку, містив емоційні контрасти, інтерпретацію уроку з позиції того чи іншого жанру. Як зазначав Д. Б. Кабалевський, "вільне від схеми, творче комбінування складових частин уроку в єдине музичне заняття дає можливість вносити в урок будь-які контрасти, необхідні для підтримки уваги учнів, атмосфери творчої зацікавленості" [2, с. 460]. Завдання для студентів полягало у створенні 2-х варіантів плану уроку музики за визначеною темою, у яких емоційно-естетична кульмінація уроку пов'язана із сприйманням музики і навпаки – із її виконанням учнями. Даний метод як варіант передбачав можливість підібрати власний художній матеріал для сприймання музики в контексті теми уроку за програмою.

Активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках музичного мистецтва сприяє його художньо-творча організація. З цих міркувань ми використали прийом художньо-творчого осмислення будови уроку, який спонукав студентів до створення віршованих версій під час його проведення (повідомлень теми уроку, використання загадок-віршів, оголошення дидактичних завдань, підведення підсумків уроку тощо).

Сучасні підходи до проведення уроків музичного мистецтва передбачають використання інформаційно-комунікаційних технологій у музичному навчанні задля його перетворення на високохудожній і високотехнологічний процес. З урахуванням цих вимог ми впровадили метод використання мультимедійних навчальних засобів. Реалізація методу відбувалася студентами в процесі демонстрації художніх творів з наданням відео-зразків, аудіо-прикладів; художнього ілюстрування словесних пояснень за допомогою створених ними власних мультимедійних презентацій, слайд-шоу, музичних аудіо- та відео-фрагментів; візуалізації музичних творів.

Переддипломна практика стала завершальним етапом формувальної методики і, водночас, слугувала як критерієм перевірки сформованості професійних творчих умінь та навичок, так і ефективним засобом розвитку здатності до здійснення продуктивної самодіяльності майбутніми вчителями музики в реальних умовах навчально-виховного процесу загальноосвітніх шкіл. Розуміючи, що успішність творчої діяльності студентів під час переддипломної практики залежатиме від уміння обрати ними серед широкої палітри методів найбільш ефективні, ми пропонували їм не обмежуватися лише пояснювально-ілюстративними методами навчання, а активно використовувати творчі методи імпровізації, інсценування, драматизації; інтегративні (метод емоційно-семантичного резонансу, ціннісно-смысловий метод), проблемно-пошукові (евристична бесіда, "мозковий штурм", створення педагогічних ситуацій вибору, "руйнування" і "наведення", стимулювання самостійної художньо-пошукової роботи, альтернативні художньо-творчі завдання різного типу), інтерактивні (фасилітована дискусія, метод мистецьких проєктів, різні групові й колективні форми художньої кооперації, дискусії, диспути, дебати, круглі столи), ігрові, мультимедійні методи навчання.

Після проходження переддипломної практики студенти володіють початковим досвідом самостійної музично-педагогічної діяльності, мають практичні уміння творчої діяльності вчителя музики, тому на третьому етапі нашої формувальної методики стало можливим ввести метод круглого столу як свого роду наради з обміну професійним практичним досвідом та обговорення досягнень і помилок. Тему засідання круглого столу ми визначили як "Роль педагогічної практики у професійно-творчому становленні майбутнього вчителя музики". В процесі обговорення винесених питань майбутні педагоги-музиканти мали можливість по-новому поглянути на проблему творчості в діяльності вчителя музики, в контексті практичної підготовки збагнути її масштаб. Участь у спільному обговоренні стала для них доброю нагодою публічно представити свою позицію і сподіватися на лобювання власних інтересів.

З метою творчого самовираження майбутніх учителів музики у професійній діяльності, презентації їх власних творчих напрацювань, здобутих в процесі практичної підготовки, на заключному етапі формувальної методики ми організували і провели творчий проєкт "Хай музика весни в душі озветься", який представляв собою практичне інтегроване заняття і передбачав концертний виступ студентів із застосуванням творчих підходів до музично-педагогічної діяльності у різних видах педагогічної практики. У творчій співпраці над проєктом студенти продемонстрували високу самостійну креативно-пізнавальну активність, уміння виконавської інтерпретації та музично-педагогічної імпровізації, творче мислення, уяву, фантазію, ініціативність, спеціально-музичні уміння, здатність до

художньо-педагогічного спілкування та художньої рефлексії, що відображало їх продуктивно-творчий рівень самодіяльності, високий рівень сформованості досвіду творчої музично-педагогічної діяльності.

Таким чином, в перебігу розробленої авторської методики було забезпечено спрямованість навчального процесу на формування досвіду творчої діяльності майбутнього вчителя музики у процесі педагогічної практики. Спонування студентів до продуктивної самодіяльності, зорієнтованої на фахову діяльність, яка має творчий характер, забезпечувало розвиток самостійності, цілепокладальної активності, організованості, ініціативності, творчої цілеспрямованості, готовність до виконання дій пізнавально-перетворюючого, креативного характеру, що, безумовно, є якостями творчої особистості, які дозволяють оволодіти вищим рівнем музично-педагогічної діяльності, а отже, набути досвіду творчої діяльності.

Використані джерела

1. Зязюн І. Творчий потенціал особистості вчителя: психолого-педагогічні орієнтири. *Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності*: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ; Харків, 2009. С. 11–22.
2. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посібник. Тернопіль, 2011. 640 с.

Dikun I.

METHODOLOGY OF DEVELOPING CREATIVE ACTIVITY EXPERIENCE OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL PRACTICE

The article presents the author's approach to designing methods of developing creative activity experience of future music teachers in the process of pedagogical practice. Taking into account the pedagogical importance of the principle of creative initiative, students' productive self-activity oriented to the professional activity of creative nature is defined as the basis of the forming methodology. The system of pedagogical tools, including the complex of methods developing creativity experience in the process of pedagogical practice (cultural studies, preparation of internship in summer camps, faculty practice, organization leisure work with students, field and pre-diploma practice) and teaching the course "Creative Initiative in the Process of Pedagogical Practice" is considered optimal for the process of developing creative activity experience of future teachers-musicians.

The methodology is focused on gradual fostering the indicated properties from awareness of the needs in the mastery of musical and pedagogical activities, understanding the essence of creative musical and pedagogical activities, recognition and reproduction of their elements during the internship, an independent search for personal ways of creative approach to the solution of pedagogical situations and professional challenges, and overcoming difficulties arising in the process of students' practical activities.

Focused and coherent developing the specific structural components of experience of future specialists' creative activity is specified in accordance with three stages: oral-causative, reflexive-transformative and productive-synthetic, each of which identifies goals, objectives, content and methods of shaping the designated properties in students.

The basic methods of pedagogical work during the implementation of the shaping methodology are described. They are creating cultural environment, installation, reflecting suggestive-reflexive impressions, self-search for music information, game situations, projective portrait-association, modeling pedagogical situations, active observation, intergroup competition, alternative solutions of building music lessons, using multimedia educational tools, presentation of the educational-creative finds, "round table" talk, creative project, active and heuristic learning methods.

Key words: *productive self-activity, experience of creative activity, future music teachers, pedagogical practice.*

Стаття надійшла до редакції 12.03.2018 р.